

Slottsstallet vid Drottningholm

Det är en vacker vy som öppnar sig när man passerar över bron till Lovön, eller kommer med båt till Drottningholms brygga. Där ligger slottet, ljus och intagande, med sina kajer, planteringar och statyer. Går man sedan längs stranden mot slottet och parken passerar man tätt förbi Slottsstallet eller Högvaktsflygeln som byggnaden också kallas. Här var bommen placerad på den tiden slottsområdet var avstängt med bommar vid infarterna och här har högvakten varit inhyst i mer än tvåhundra år. Trots att byggnaden är stor smälter den ganska oförmärkt in i landskapet genom att den är byggd med vinkelställda längor av olika höjd.

Hårlemans stall och Corps de Garde

Den äldsta delen av byggnaden är den låga längan närmast slottet. Den uppfördes som kungligt stall på 1730-talet. «Efter Höga wederbörandes befallning

*Slottsstallet
vid Drottningholm
rymmer många välbevarade
1700-talsmiljöer där
tiden tycks ha stått still.
I sommar har
Fastighetsverket varsamt
renoverat de lokaler där
högvakten varit inhyst de
senaste 200 åren.*

hafwer Slotts Muhr Mästaren Christoffer Kiörner ... uppmurat här wid Drottningholms slott af Tegell och Roslags sandsteen ett nytt stall med Wangshus på bägge ändar», upplyser räkenskapsboken för år 1737. Ritningarna utfördes av överintendent Carl Hårleman, och drottningen hette då Ulrika Eleonora, gemål till Fredrik I.

I Nationalmuseum finns två olika ritningar till stallet. På båda är byggnaden försedd med torn. Stallbyggnaden är i ett plan, med en rusticerad fasad bruten av sju grunda arkader. De två yttre utgör omfattningar till portarna och i de övriga arkadbågarna har fönstren sin placering. Det har antagits att tornet aldrig kom till utförande, men något belägg för detta finns inte.

När Lovisa Ulrika erhöll Drottningholm som sin egendom 1744 inledde hon ett omfattande och för konsthistorien berikande samarbete med överintendenten och arkitekten Carl Hårleman.

Under åren 1752–55 lät hon uppföra en ny byggnad, bekostad med egna, privata medel, mitt emot stallet. Det var ett Corps de Garde – en förläggning med logement för båtsmännen och högvakten. Även Corps de Gardet var ritat av Hårleman och kom att bli ett av hans sista arbeten.

Ritning till stallets utbyggnad tillskriven Carl Fredric Adelcrantz. Längan till vänster på ritningen utgör det ursprungliga stallet och kallades Ridstallet. Vaktflygeln i mitten och det så kallade Svarta stallet till höger uppfördes på 1770-talet.

Adelcrantz pietetsfulla tillbyggnad

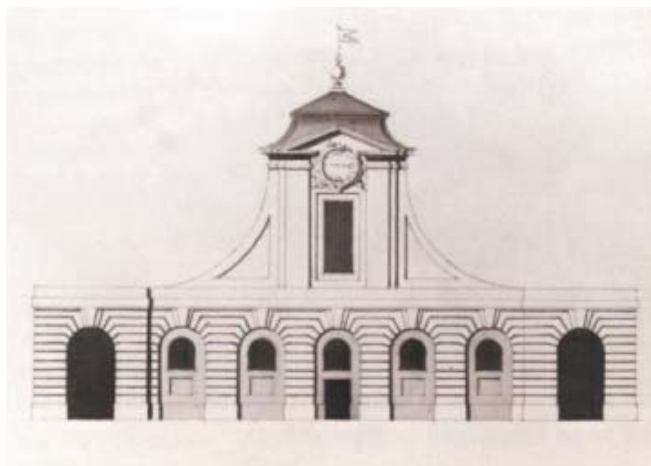
Det Härlemanska stallet från 1730-talet blev snart otillräckligt och måste byggas ut. Också det bekostades av Lovisa Ulrika, som enligt ett protokoll från sekreta utskottet 1770 skulle få ersättning för sina utlägg. I källorna saknas uppgifter om bygget men de nya längorna stod klara senast 1781 då de redovisas som 'nya stallet' på lantmätare Lars Kökeritz karta över Drottningholm. Då ombyggnaden bekostades av drottningen själv saknas räkningar på arbetet i arkiven. 1770 noteras dock en rekvisition på virke till stallets ombyggnad «så att den blir alldeles lika med flygeln som nu är under arbete».

I Slottsarkivet finns en osignerad ritning till stallets utbyggnad, tillskriven Carl Fredric Adelcrantz. Byggnaden har tre längor om vardera sju arkadbågar och 60 alnars längd, eller 36 meter,

som de är än i dag. Mittenlängans övre fönsterrad har fått kartuscher i form av hästhuvuden med selbågar över tre av fönstren.

Adelcrantz hade ett pietetsfullt förhållningssätt till sin företrädare Härlemans arkitektur, så också i det här fallet. Rusticeringen och arkadbågarna på

Carl Härlemans ritning till kunglig stallbyggnad vid Drottningholm. Stallet uppfördes 1735–37, men det är oklart om tornet realiserades.

det ursprungliga stallet återkommer på de tillbyggda längorna och ger en enhetlighet åt fasaden. Den svaga vinklingen av längorna blev en för platsen praktisk lösning och bryter monotonin.

Det finns intressanta likheter mellan Svartsjö slott och Stallet vid Drottningholm. Adelcrantz byggde ut det Härlemanska jaktstallet från 1730-talet vid samma tid som stallet och han fortsatte även här sin företrädares arkitektoniska traditioner, formade efter franska förebilder. Det finns stora överensstämmelser mellan de båda byggnaderna vad gäller rusticering och dörrars och fönsters utformning.

Den gustavianska ombyggnaden

Corps de Gardet som uppförts mitt emot stallet 1755 fick inte stå i många år. Drottningholm blev statlig egendom med kunglig dispositionsrätt 1777 och Gustav III lät riva den vackra byggnaden tio år senare. Skälet att riva Corps de Gardet kan antas ha varit en önskan att frilägga slottet i samband med Käröbrons tillkomst 1787. Med Gustav III:s brobygge fick man en praktisk fast förbindelse med fastlandet, men samtidigt också ett nytt perspektiv mot Drottningholm.

Gustav III tillhörde sin tids arkitektur- och trädgårdsintresserade amatörer och han stod ofta själv bakom planerna för de nytillkomna eller förnyade slottsanläggningarna. Influenserna fick han huvudsakligen under sin italienska resa i början av 1780-talet, men han var naturligtvis inte opåverkad av tidens allmänna estetik. När den engelska parken anlades vid Drott-

Högvaktens flygel vid Drottningholm 1997. Under de runda fönstren har portarna ersatts av en sluten mur, men fasadens bågar och rusticering bevarar ändå traditionen från Hårlemans arkitektur.

ningholm skapades siktlinjer som ger utblickar och förbinder hållpunkter i landskapet. Det var helt i kungens smak att låta slottet bli den centrala blickpunkten i vyn mot Drottningholm och då fick inte Corps de Gardet skymma sikten.

Slottsstallet fick nu överta det rivna Corps de Gardets funktioner och byggdes om för att rymma bland annat logementen för högvakt och båtsmän. Det finns planer bevarade som visar hur arkitekten Erik Palmstedt tänkte bygga om och disponera husets tre våningsplan jämte vind. I bottenvåningen inrymdes lokaler för högvakten, officerare och båtsmän. I mellenvåningen fanns bostad för äldfrun och slottsförvaltare och i tredje våningen «13 camrar till samma behof som de öfre rummen uti gamla Corps de Gardet och öfver gamla Stallet». Man konstaterar att dessa planer delvis realiserades och det är inte svårt att lokalisera sig efter ritningen i dagens byggnad.

Palmstedt ritade också två förslag till förändring av Stallets exteriör som aldrig blev utförda men som har ett arkitekturhistoriskt intresse. Fasaden visar i båda förslagen en indragen kolonnportik och rusticerade murytor. Taket vilar på en konsolfris i sann palladiansk

anda. Den föreslagna fasaden äger klara likheter med den av Tempelman ritade ståthållarbostaden.

Vem som står bakom den slutliga lösningen av fasadens utformning vet vi inte. Det är möjligt att fortsatta efterforskningar i arkiven skulle kunna ge ett svar på frågan. De Hårlemanska markerade valvbågarna har försiktigt omgestaltats till en öppen arkad, som en kompromiss mellan byggnadens egen karaktär och den av Palmstedt

föreslagna kolonnordningen.

En plan till inredningen av «underofficerarens och båtsmäns Corps de Garde, med beskrivning» finns bevarad. Den har en gång postats till förste hovstallmästare Adolf Fredrik Munck som var ståthållare vid Drottningholm 1785–91. Logementet på första våningen inreddes i stort sett efter planen, och har bevarats orört i tvåhundra år. Det kommer att lämnas orört också för framtiden. Längs med två väggar på

I båtsmanslogementet är inredningen från 1790-talet bevarad. I de svagt sluttande sänglavarna där båtsmännen sov sida vid sida ligger gamla nät och flaggor från vargjakterna på Drottningholm. En del flaggor har årtal som daterar dem till tiden kring sekelskiftet 1800.

Drottningholm med den 1755 uppförda Corps de Garde-flygeln framför slottet och det utbyggda Slottsstallet mittemot. Elias Martin tecknade vyn innan Corps de Gardet revs 1787.

den stora vinden finns så kallade säng-lavar för båtsmän, där uppskattningsvis 18 man i den ena, kanske 10 i den andra, kunde ligga axel vid axel i säng-halmen. Lavarna sluttar något utåt, och vid kanten av lavarna finns 'gevärstån-dare av järn'. På den andra kortväggen finns en stor öppen spis med plats att torka kläder och annat som kunde hängas framför elden. Ett par mindre rum intill, avsedda för överskepparen och arklimästaren, har bevarats intakta med kakelugnar och garderober. Med hjälp av bevarade inventarieförteckningar kan vi tänka oss rummen inred-da. Väggarna är klädda med pappersta-peter och träpaneler. Lite enklare rum saknar tapeter och bröstningen är målad direkt på muren. Möblemanget består av ett oftast omålat bord, en grå- eller brunmålad stol med överdrag och omålat 'dubbelsängställe' som ibland har omhängen av rutigt tyg. I sängen en tagelmadrass med randigt var, ett bolster och en långdyna stoppad med fjäder och en filt, ofta vit med ränder i blått eller grönt. Den enda belysning-en är en ljusplåt av mässing på väggen, och sist i förteckningen upptas en natt-potta av tenn, ett tvättfat likaså av tenn och en eldsats, det vill säga eldgaffel och skärm. Fram till mitten av 1800-talet anges oförändrat trettio-tre rum i

vaktflygeln, varav två är inredda med sänglavar som Corps de Garde på första och andra våningen.

Bommen

Allt sedan 1789, möjligen tidigare, och ända fram till 1927, spärrades vägen upp till slottet av en bom vid Slottsstallet. Här hade bomvakten uppsikt över vägen från sin bostad på nedre botten. I andra änden av slottsparken, vid alléns slut, finns den så kallade Bomstu-

gan, där vakten vid den södra bommen hade sin bostad. Bommarna behövdes innan den nya vägen var framdragen, då Lovöborna av gammal vana gärna tog genvägen förbi slottet. Där gick också den äldsta vägen, kantad av en ekallé vars ena sida togs bort när lind-allén planterades på 1680-talet. Några ekar i den yttre raden står ännu kvar intill allén, äldre än de nu utdömda lindarna.

I en kungörelse från 1789 föreskrivs: «Till förekommande av obehöriga personers tillopp vid Drottningholm under den tid frikåren från Dalarna därstädes är förlagd, underrättas allmänheten, att undantagandes allmoge, som fritt passerar landsvägen genom Drottningholm, får ej någon till Drottningholm framslippa, med mindre han icke innehaver herr presidentens, ståt-hållarens och kommendeurens friher-re Muncks polett, varmed vederböran-de, som hava vid Drottningholm laga ärenden, böra sig förse ...».

Den siste bomvakten vid Stallet hette Johan Jansson och var född 1862. Han övertog sysslan efter sin far och bodde kvar i huset som vaktmästare vid Drottningholmsteatern även efter att bommen försvunnit. Att passa bommen var en uppgift för hela familjen, och var inte bomvaktern hemma fanns hans hustru till hands och kunde veva upp bommen när de kungliga passerade. Johan Janssons brorsdotter Anna Edstrand var den sista som hade sin bostad i stallet och hennes, för alla

Bommen som spärrade den gamla vägen förbi slottet alltsedan 1780-talet, möjligen ännu tidigare, fanns kvar ända till 1927. Foto från 1925.

I hallen på första våningen i högvaktsflygeln lever 1700-talet kvar. I släpljuset från de halvrunda fönstren framträder de handbilade träpanelernas levande yta.

passerande, välbekanta katt har haft uppsikt över högvaktens trappa i många år. Anna och katten har nu flyttat till en ny bostad på andra sidan vägen men fortfarande tar sig katten med viss fara genom trafiken till sin gamla plats. Vi får innerligt hoppas att han ser upp för bilarna ordentligt, för nyligen höll det på att gå illa.

Hela byggnaden renoverades såväl invändigt som utvändigt i slutet av 1920-talet efter slottsintendenten Ove Leijonhufvuds ritningar. Då försvann bommen, dörrvalven murades igen

och fönster sattes in i muren i samband med att vagnshuset byggdes om till garage med nya portar mot stallgården. De Hårlemanska runda fönstren som satt över dörrarna lät man dock behålla. Vatten och värme drogs in och rum inreddes för slottspersonalens behov. Äldre fotografier visar att 1700-talets exteriör var relativt välbevarad trots flera renoveringar och ombyggnader fram tills dess.

Så har sedan stallet fortsättningsvis anpassats efter föränderliga behov. Parkförvaltningens personal har loka-

ler i huset och nyttjar det gamla stallet för sina maskiner. Teaterns klädförråd upptar några rum i huset, och högvakten har nu fått större lokaler till sitt förfogande. Den just avslutade restaureringen innebär en försiktig uppsnygning, med beaktande av de byggnadshistoriskt värdefulla detaljer som bevarats i byggnaden.

Båtsmännen vid Drottningholm

Båtsmännen som var förlagda i Corps de Gardet vid Drottningholm tillhör-

de den Kungliga jaktvarvs-staten och tjänstgjorde som roddare på kungens och hovets slupar. Långt fram i förra seklet gick den snabbaste och bekvämaste vägen över vattnet och de flesta resor och transporter mellan Stockholm och Drottningholm företogs med båt. Kungliga hovjaktvarvet låg på Kungsholmen i Stockholm och var en marin motsvarighet till Kungliga hovstallet. Här förvarades och underhölls en rad roddslupar och segeljakter för hovets behov. Varvet anlades av Karl XI på 1680-talet och fanns kvar ända till 1850 då de kvarvarande båtarna fördes över till Galärvarvet på Djurgården. Den sista av Kungliga hovjaktvarvets salsslupar, Wasaorden från 1774, förstördes vid en brand på Galärvarvet 1921. Den slup som i dag används vid statsbesök och högtidliga tillfällen är en kopia av den ursprungliga Wasaorden, byggd efter originalritningarna 1923. Att se den ros, taktfast och med disciplin, ger en utmärkt bild av hur det var att resa ståndsmässigt mellan Stockholms slott och Drottningholm på 1700-talet.

Högvakten

När Gustav Vasa i januari år 1521 av dalkarlarna utsågs till Sveriges hövitsman, avdelade de till honom 16 «smocke vnge karlar, the honom tiena och på honom achta skulle». Då Gustav Vasa två år senare kröntes till Sveriges konung upphöjdes hans livvakt till att bli kungens drabanter. Alltsedan den tiden har det funnits en ständigt tjänstgörande högvakt som också har posterats vid Drottningholm under de perioder då slottet har bebotts av de kungliga. De första 268 åren bestreds högvakten så gott som uteslutande av kungens eget gardesförband, det som med tiden skulle bli Svea livgarde.

Ända till 1866, då Pontonjärbataljonen går högvakt för första gången, är det bara de olika gardesförbanden som ansvarat för vakten.

År 1854, under Krimkriget, är ett kompani från Dalregementet förlagt vid Kina slott och i Götiska tornet. Ett utdrag ur kapten Wilhelm Virgins brev hem till den unga hustrun ger en bild av det militära livet vid Drottningholm på den tiden: «Igår på morgonen kommo Konungen och Kronprinsen hit. Sedan Bataillonnen paraderat fram-

1700-talslåsen i dörrarna fungerar ännu i dag.

för Slottet, excerserades i Alléerna, och förklarade Majestätet (som har grå mustager och hår) sig med nöje åsett exercisen af mitt kompani som berömdes för hållning m.fl. egenskaper. Sedan gick Konungen till kokgropar-

ne, der både Han och Kronprinsen åto ärter med träsched.» Den gråhåriga monarken med mustascherna var Oscar I och kronprinsen den blivande Karl XV.

Under 1800-talets senare del och fortsättningsvis har högvaktssysslan bestridits av landets olika regementen i perioder. När Gustav V flyttade ut till Drottningholm på 1920-talet utökades högvakten, för att ytterligare förstärkas i och med den kungliga familjens permanenta boende under senare år. Det är i dag mer motiverat att tala om 'Högvaktsflygeln' än om 'Stallet'. ■

Catrine Arvidsson

I anslutning till båtsmanslogementet fanns rum för bland andra skeppare och arklimästare. Arklimästare var en gång titeln för underofficerare av lägsta graden vid flottans artilleristat.

Vaktstyrka ur Svea livgarde 1816. Litografi ur «Saemtliche Truppen von Europa» av Montén.

